

نیازسنجی دوره‌های آموزشی عشایر منطقه سیستان در خصوص الگوی مناسب تغذیه دام

غلامعباس ملاشاهی*

دانشجوی دکتری رشته آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

علیرضا ارباب

کارشناس ارشد رشته تغذیه دام و کارشناس اداره عشایر شهرستان زابل

چکیده

این تحقیق از لحاظ هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات جزء تحقیقات توصیفی - همبستگی بود که با استفاده از تکنیک پیمایش صورت گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل ۴۸۰۵ نفر بهره‌بردار کشاورزی در پنج شهرستان از منطقه سیستان بود که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای به حجم ۳۵۵ نفر از آن انتخاب و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار تحقیق شامل پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن توسط کمیته تحقیق مورد تایید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از یک آزمون مقدماتی و تکمیل ۳۰ پرسشنامه در جامعه آماری و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بخش‌های مختلف آن در حد مطلوب مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌های تحقیق در خصوص مهمترین نیازهای آموزشی پاسخگویان نشان از آن داشت که آشنایی با خوراک‌های مورد نیاز دام، آشنایی با روش‌های برآورد نیاز غذایی دام و اصول تغذیه دام و احتیاجات تغذیه‌ای دام از اولویت بالایی نسبت به سایر موارد برخوردار بوده‌اند. همچنین نتایج حاصل از تحلیل همبستگی تحقیق حاکی از آن بود که بین متغیرهای فاصله محل زندگی تا مرکز شهر، تعداد دام سبک عشایر و تعداد دفعات شرکت در دوره‌های آموزشی مختلف با نیازهای آموزشی آنان در خصوص تغذیه در سطح اطمینان ۹۹ درصد رابطه معنی دار و بین تعداد دفعات مراجعه به مراکز خدمات کشاورزی و عشایری و تعداد دام سنگین در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه مثبت و معنی داری با نیازهای آموزشی عشایر داشت. همچنین یافته‌های حاصل از مقایسه میانگین گویای این مطلب بود که بین سطوح مختلف تحصیلات عشایر مورد مطالعه و نیازهای آموزشی آنان در خصوص تغذیه دام رابطه معنی داری مشاهده گردید.

نمایه واژگان: سیستان، نیاز آموزشی، عشایر، دام، تغذیه دام

نویسنده مسئول: غلامعباس ملاشاهی

رایانامه: molashahi.abbas@gmail.com

تاریخ ارسال ۹۹/۹/۳۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۳۰

مقدمه

کشاورزی دارد و پشتوانه‌ی اقتصادی سایر بخش‌های اقتصادی کشور نیز به شمار می‌آید (حاجی میر رحیمی، ۱۳۸۲). لذا نیازسنجی، برنامه‌ریزی و تدوین راه‌کارهای اساسی به منظور افزایش اشتغال در مناطق روستایی و عشایری کمتر توسعه یافته، از مهمترین موضوعاتی است که باید مورد بررسی قرار گیرد تا اشتغال، تولید، افزایش درآمد خانوار و دستیابی به توسعه مهارت نیروی انسانی مهیا شود.

دامپروری در بخش کشاورزی ایران به واسطه برخی ویژگی‌ها دارای مرتبه‌ی با اهمیت‌تری در مقایسه با سایر زیربخش‌های زراعت، باغبانی و غیره می‌باشد. نگاهی به جایگاه جهانی ایران در تولیدات دامپروری بیانگر ارزش و ضرورت توجه روز افزون به ارتقای کیفیت این بخش است. همچنین، این زیربخش سهم مهمی در درآمد جمعیت فعال بخش

مهمترین آن‌ها عدم استفاده بهینه از منابع موجود است (همان منبع).

شیوه‌ی زیست مبتنی بر کوچ (کوچندگی) از متقدم‌ترین اشکال حیات اجتماعی است که از واپسین دوران شکل‌گیری زندگی اجتماعی انسان‌ها تاکنون استمرار داشته است. از نظر الگوی زیست و استقرار، تعداد زیادی از جمعیت و جوامع عشایری، در زمره اجتماعات کوچنده و متحرک قرار می‌گیرند. از گذشته‌های دور تاکنون، پهنه وسیعی از نواحی آسیای شرقی و مرکزی تا خاور میانه و شمال آفریقا شاهد حضور و استقرار اشکال متعددی از زندگی توأم با کوچ و به خصوص شیوه زیست عشایر کوچنده بوده است که از آن میان می‌توان به تعداد زیادی از اقوام و ایلات و عشایر کوچنده مستقر در کشورهای مختلف آسیای مرکزی، افغانستان و کشمیر، پاکستان، ایران، ترکیه، عراق، سوریه، تونس، عشایر صحرانورد و واحه نشین شبه جزیره عربستان، کشورهای شمال و شمال غرب آفریقا تا صحرای غربی و مراکش اشاره کرد. هنوز هم در برخی از نواحی جغرافیایی سایر قاره‌ها مانند آمریکا و اروپا، زندگی کوچ‌نشینی مبتنی بر دامداری شبانی وجود دارد که از آن جمله می‌توان به بقایای این نوع زندگی در اروپای مرکزی و شمال غربی (منطقه آلپ) و برخی از نواحی آمریکای شمالی و جنوبی اشاره کرد (حبیبیان و همکاران، ۱۳۸۳).

اولین گام در طراحی هر برنامه، شناسایی نیازهاست. بدون انجام یک نیازسنجی درست، امکان تنظیم درست اهداف برنامه، تخصیص منابع لازم و ارائه دیدگاه‌ها و روش‌های مناسب برای رفع این نیازها وجود ندارد. با نیازسنجی مشخص می‌گردد که مشکل در کجاست و کدام بخش از مشکل نیاز به کدام مداخله دارد. در واقع انجام نیازسنجی به ارتقا و بهبود دوره‌های مهارتی کمک بسزایی می‌کند. نیازسنجی عبارت است از فرآیند شناسایی،

از این رو قبل از هر گونه اقدامی؛ شناسایی و بررسی مشاغل روستایی و عشایری موجود، در اولویت کاری قرار گیرد (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۲). زندگی عشایر مبتنی بر کوچ و مرتعداری نوع خاصی از معیشت در مناطق خشک و نیمه خشک جهان محسوب می‌شود. از آنجا که معاش عشایر به دام متکی است، ناچارند برای تأمین علوفه مورد نیاز از مراتع و همچنین، دوری از گرما و سرمای طاقت‌فرسا، به کوچ بین دو ناحیه به نام ییلاق و قشلاق اقدام کنند. پس از آنجایی که زندگی آنها ارتباط مستقیم با دام دارد و این دام می‌تواند منبع اصلی درآمد آن‌ها باشد، نیاز به آموزش‌هایی جهت استفاده بهتر و یا درآمد بیشتر از دام امری ضروری به نظر می‌رسد که در این تحقیق به این مهم از بعد تغذیه دام عشایر و اهمیت توجه به آن پرداخته شده است.

گرسنگی و سوءتغذیه جوامع بشری را تهدید می‌کند، به طوری که رفع آن‌را از فعالیت‌های توسعه ملی قلمداد می‌کنند. این موضوع سبب جلب توجه پژوهشگران و اندیشمندان به سوی آینده‌نگری، برنامه‌ریزی و اتخاذ تدابیری برای مبارزه جدی با پدیده فقر و گرسنگی شده است. نقش پروتئین حیوانی در تغذیه انسانی بسیار مهم بوده و کمبود آن اثراتی مثل سوءتغذیه، عدم رشد کافی، کاهش مقاومت بدن در مقابل بیماری‌های عفونی و عوامل بیماریزا را به دنبال دارد. بطور متوسط روزانه ۷۵ گرم پروتئین مورد نیاز هر فرد است، که دست کم ۲۸ گرم آن باید از منابع حیوانی مثل شیر، گوشت قرمز، مرغ، ماهی و تخم‌مرغ تأمین شود (اسدی و همکاران، ۱۳۸۷). به طور معمول کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، قادر به رعایت این استاندارد غذایی نیستند. با وجودی که بازار عرضه و تقاضای شیر و گوشت در ایران رو به رشد است، ولی محدودیت‌هایی در نظام تولید وجود دارد که یکی از

- شناسایی عوامل مؤثر بر نیازهای آموزشی عشایر در خصوص تغذیه دام
- اولویت‌بندی مکان‌های آموزشی مناسب عشایر در خصوص آموزش دامداری
- شناسایی روش‌های آموزشی مناسب عشایر در خصوص آموزش دامداری
- ارائه پیشنهادات کاربردی به منظور افزایش تولید و درآمد عشایر در خصوص پرورش دام
پیشینه تحقیق موضوعی است که سابقه و یا شواهد موجود را که از قبل پیرامون موضوع تحقیق صورت گرفته است به نمایش می‌گذارد به طور کلی مستندات مورد نیاز را ارائه و به عنوان یک نقشه راه به محقق مسیر را نشان می‌دهد و محقق با احاطه بیشتر و با تکیه بر اینکه اطلاعات اولیه در این خصوص وجود دارد و با خیال راحت‌تر به تحقیق می‌پردازد. از این رو برخی از مطالعات صورت گرفته در خصوص عنوان این تحقیق به شرح زیر می‌باشد.
حاجی میررحیمی (۱۳۸۲) در تحقیقی به بررسی نیازهای آموزشی شاغلان گاوداری‌های نیمه صنعتی استان قم پرداخت که نتایج این تحقیق بیانگر این مطلب بود که کمترین سطح دانش و مهارت شاغلان در زمینه بیماری‌های گاوهای شیری و پروراری، تولید مثل و مدیریت اقتصادی واحدهای گاوداری می‌باشد. بیشترین سطح دانش شاغلان متعلق به موضوعات پرورش گاو و شیردوشی است. مهم‌ترین نیاز آموزشی شاغلان به ترتیب در گروه‌های آموزشی شیردوشی، تولید مثل، پرورش گاو، بهداشت واحد گاوداری، بیماری‌های گاوهای شیری و پروراری، مدیریت اقتصادی واحد گاوداری و تغذیه گاوهای شیری و پروراری دارد. ایروانی و غفاری (۱۳۸۳) تحقیقی را تحت عنوان بررسی نیازهای آموزشی ترویجی عشایر کوچنده کرد و نیمه کوچنده ترکمن و مقایسه آنها در مراتع حوزه آجی سو، شرق مازندران انجام داده‌اند که نتایج آن

تعیین و اولویت‌بندی نیازها با استفاده از تکنیک‌های مختلف نیازسنجی. یا بعبارت دیگر تعیین نیازهای آموزشی عبارت است از شناسایی نیازها و درجه‌بندی آنها به ترتیب اولویت و انتخاب نیازهایی که باید کاهش یافته و یا حذف شود (منفرد و همکاران، ۱۳۹۸). از همین رو و به دلیل متکی بودن برنامه‌های آموزشی به اطلاعات، بدین لحاظ نیازسنجی جزء جدایی‌ناپذیر برنامه‌ریزی‌های آموزشی - ترویجی محسوب می‌شود.

در منطقه سیستان که در حال حاضر دارای پنج شهرستان زابل، زهک، هیرمند، هامون و نیمروز و بیش از ۸۰۰ روستا می‌باشد، شغل اغلب روستائیان آن کشاورزی بوده که اغلب نیز از نظر سواد در سطح پائینی قرار دارند. با توجه به رشد روز افزون جمعیت کشور و نیاز رو به رشد مردم به مواد غذایی کشاورزی نیازمند به رشد و گسترش روز افزون در سایه افزایش تکنولوژی و فناوری روز در جهت تأمین نیازهای رو به رشد مردم می‌باشد. از آنجایی در منطقه سیستان کشاورزی بخصوص دامداری همواره با چالش‌های مختلف از جمله کمبود مهارت نیروی کار شاغل در این بخش، خشکسالی و کمبود سرمایه روبه رو می‌باشد نیازمند توجه ویژه دولت می‌باشد. هدف کلی این تحقیق بررسی نیازهای آموزشی عشایر منطقه سیستان در خصوص تغذیه دام با توجه به اشتغال اصلی آنها به دامداری و مخاطرات دامی منطقه پرداخته شده است که برای رسیدن به این هدف، اهداف جزئی زیر را دنبال می‌کند:

- شناسایی ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و اقتصادی و ارتباطی عشایر منطقه سیستان.
- شناسایی اثرات اقتصادی و اجتماعی پرورش دام بر زندگی عشایر منطقه سیستان.
- تعیین نیازهای آموزشی عشایر در خصوص تغذیه دام

تغذیه و خوراک دام پروراری بوده و در مجموع ۴۰ درصد واریانس کل نیازهای آموزشی را تبیین کرده است. نتایج مطالعه اسماعیلی متین و عزیززی (۱۳۹۳) با عنوان بررسی و شناسایی نیازهای آموزشی ترویجی عشایر استان کرمانشاه نشان داد که مهم‌ترین نیازهای آموزشی پاسخگویان شامل سوادآموزی، آموزش دامپروری، آموزش دامپزشکی، بهداشت دام و طیور، آموزش مرتعداری می‌باشد. محمدی و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای به بررسی نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان داد که ۵۳/۲ درصد زنان عشایر کوچ‌نشین از وجود کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک مرکز اطلاع‌رسانی آشنایی بسیار کمی داشتند. پاسخگویان مهم‌ترین موانع دسترسی خود به منابع اطلاعاتی را صعب‌العبور بودن راه‌های ارتباطی، کمبود زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی، عدم آشنایی با منابع اطلاعاتی، عدم دسترسی آسان به مراکز بهداشت و درمان، مراکز آموزشی، فرهنگی و خدماتی اعلام کردند. آتاتی (۲۰۱۰) در بررسی نیازهای اطلاعاتی چوپانان عشایر کنیا و مطالعه میزان کارایی استفاده از شتر در امر اطلاع‌رسانی به شبانان استان‌های شمال شرقی کشور کنیا، دریافت که بهترین شیوه‌های ارائه خدمات اطلاعاتی از شبانان، طراحی روش‌های مناسب اطلاع‌رسانی و تعیین نوع و شکل اطلاعات برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی آنان است. یافته‌های وی نشان داد که حمل کتاب توسط وسایل غیرموتوری جایگزین مناسبی برای کتابخانه‌ای دیگر است و همچنین یک وسیله مهم برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی شبانان عشایری به شمار می‌آید.

نشان می‌دهد که سطح سواد هر دو قشر بسیار پایین است و بین میانگین نظرات دو قشر بر روی پاره‌ای از صفات مورد مطالعه تفاوت معنی‌دار وجود دارد. همچنین آگاهی هر دو قشر از اصول حفاظت، احیاء، اصلاح و توسعه کم می‌باشد. صالحی ده پاکانی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان عشایر کوچنده ایل قشقای استان فارس، طایفه عمله، تیره صفی خانی: ارائه الگویی جهت تأمین خدمات کتابخانه‌ای، دریافت که منابع مورد نیاز برای مطالعه دانش‌آموزان به دو بخش منابع درسی و غیردرسی قابل تقسیم هستند و نیاز به برخورداری از منابع و مطالب غیر درسی بیشتر احساس می‌گردد. در میان مطالب و موضوعات غیر درسی، موضوعات فرهنگی، ورزشی، اجتماعی، مذهبی، و سیاسی به ترتیب اولویت اهمیت قرار دارند. آن‌ها در محل زندگی خود در قشلاق و بیلاق از وجود کتابخانه بی بهره بودند. اکثر دانش‌آموزان در منطقه بیلاقی از دسترسی به امکانات پست و مخابرات بی بهره بودند. قاسمی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان بررسی نیازهای آموزشی عشایر بهره‌بردار پایاب سد ارسباران در زمینه پرورش گاو به این نتایج دست یافتند که نیاز آموزشی بهره‌برداران در زمینه پرورش گاو بیش از حد متوسط بوده و به ترتیب اولویت شامل: مدیریت تولید مثل، بازاریابی، پرواربندی گوساله، مدیریت تغذیه، مدیریت جایگاه دام و مدیریت بهداشتی می‌باشد. همچنین، بر اساس نتایج تحلیل عواملی موضوعات آموزشی پرورش گاو، عامل اول بنام بهبود کیفیت دام و تغذیه شامل متغیرهای: بهداشت شیردوشی و پستان، بهداشت سم، بهداشت تغذیه، بهداشت خرید و انتقال دام‌ها، مصرف خوراک دام، کیفیت علوفه مصرفی، بهبود شرایط محیطی (بهبود تولید مثل)، تشخیص به موقع فحلی، انتخاب دام پروراری،

روش‌شناسی

با پرورش دام سبک یا سنگین در ارتباط می‌باشند. بر این اساس جامعه آماری این تحقیق برابر با ۴۸۰۵ نفر بود که بر اساس روش نمونه‌گیری تعدادی از این جامعه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند.

با توجه به اینکه تعداد عشایر دامدار در منطقه سیستان برابر با ۴۸۰۵ نفر تعیین گردید و با عنایت به ساخت و ترکیب جامعه آماری و گستردگی جامعه‌ی آماری در این پژوهش، با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه‌ی تحقیق برابر با ۳۵۵ نفر تعیین گردید که با توجه به پراکنش جامعه آماری در منطقه فوق و تفاوت فراوانی جمعیت بهره‌برداران آنها، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب بر اساس رابطه زیر، سهم هر یک از این شهرستان‌ها در حجم نمونه جهت جمع‌آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه تحقیق مشخص گردید که نتیجه این طبقه‌بندی در جدول (۱) آمده است.

$$n_h = n \frac{N_h}{N}$$

به منظور بررسی رابطه بین متغیر وابسته تحقیق (نیازهای آموزشی عشایر در خصوص الگوی مناسب تغذیه دام) و متغیرهای مستقل از آماره‌هایی نظیر ضریب همبستگی اسپیرمن، پیرسون و آزمون‌های مقایسه میانگین نظیر: من وایت نی و کروسکال وایس استفاده گردید.

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از جنبه‌ی تحلیل و جمع‌آوری اطلاعات، توصیفی - همبستگی است که به روش پیمایشی انجام شده است، زیرا از یک سو به توصیف وضعیت موجود متغیرهای تحقیق می‌پردازد و از سوی دیگر میزان و نوع رابطه‌ی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته را تعیین می‌کند. ابزار اندازه‌گیری این تحقیق پرسشنامه بود که بر اساس اهداف، فرضیات و بررسی پیشینه تحقیق طراحی شد و توسط جامعه آماری تحقیق تکمیل گردید. پرسشنامه شامل هشت بخش بود که در بخش اول به ویژگی‌های فردی افراد مورد مطالعه و در بخش‌های دوم و سوم به ترتیب سؤالاتی جهت شناسایی ویژگی‌های حرفه‌ای و اقتصادی پاسخگویان طراحی شد. بخش چهارم اثرات اقتصادی و اجتماعی پرورش دام، در بخش پنجم به نیازسنجی دوره‌های مورد نیاز عشایر در خصوص دام، بخش ششم به اولویت‌بندی مکان‌های آموزشی، بخش هفتم گویه‌های مربوط به روش‌های آموزشی مناسب برای دستیابی به اطلاعات و در نهایت بخش هشتم اختصاص داشت به گویه‌های مربوط به اولویت‌بندی صلاحیت‌های آموزشگران. جامعه آماری این تحقیق کلیه سرپرستان خانوار عشایر منطقه سیستان بود که در مناطق مختلف سیستان در امر دامداری فعالیت دارند و یا به نوعی

جدول ۱: سهم هر یک از شهرستانها در توزیع و دریافت پرسشنامه

ردیف	شهرستان	تعداد در جامعه آماری	درصد از کل	حجم نمونه
۱	زابل	۴۶۲	۹/۵	۳۴
۳	هیرمند	۱۹۸۲	۴۱/۵	۱۴۷
۴	هامون	۴۶۲	۹/۵	۳۴
۵	نیمروز	۱۸۹۹	۳۹/۵	۱۴۰
	جمع کل	۴۸۰۵	۱۰۰	۳۵۵

یافته ها

شهر مشخص شد که محل زندگی ۱۷۶ نفر (۴۹/۵ درصد) از پاسخگویان در فاصله (۲۰-۱۱ کیلومتر) از مرکز خدمات کشاورزی و عشایری قرار دارد که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می دهد و کمترین فراوانی را فاصله بالاتر از ۳۰ کیلومتر دارا بود که تنها ۲۲ نفر (۶ درصد) افراد دارای چنین شرایطی بودند. نتایج تحقیق در خصوص دفعات مراجعه به مراکز خدمات کشاورزی و عشایری نشان می دهد که بیشترین فراوانی به افرادی که بین ۱-۳ بار در سال به مراکز کشاورزی و عشایری مراجعه کرده اند با فراوانی ۱۵۳ نفر (۴۳ درصد) تعلق دارد. همچنین از نظر شرکت افراد در دوره های مختلف آموزشی مشخص گردید که افرادی که در سال ۱-۲ بار در دوره های آموزشی مختلف شرکت کرده اند بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده اند.

بررسی ویژگیهای اقتصادی حاکی از آن بود که در خصوص میزان مالکیت اراضی افراد بیشترین فراوانی به افرادی که مساحت اراضی شان در طبقه ۱-۳ هکتار، با فراوانی ۱۶۱ نفر (۴۵/۵ درصد) بوده تعلق داشته و کمترین فراوانی ۱۵ نفر (۴ درصد) از افرادی که در طبقه ۱۶-۲۰ هکتار زمین زراعی داشتند تعلق داشت. همچنین در خصوص میزان سطح زیر کشت اراضی پاسخگویان نتایج پژوهش حاکی از آن است که بیشترین فراوانی به افرادی که سطح زیر کشت اراضی آنها در طبقه ۱-۳ هکتار، با فراوانی ۲۷۲ نفر (۷۶/۵ درصد) بوده تعلق داشته و کمترین فراوانی ۲ نفر (۰/۵ درصد) از افرادی که در طبقه بالاتر از ۱۰ هکتار سطح زیر کشت داشتند. در مورد تعداد دام سبک عشایر مورد مطالعه مشخص گردید که بیشترین فراوانی به افراد طبقه ۱۱-۵۰ رأس دام با فراوانی ۱۸۴ نفر (۵۲ درصد) بوده و کمترین فراوانی ۲۹ نفر (۸ درصد) از افرادی که در طبقه ۱-۴ رأس دام سبک داشتند تعلق داشت.

در خصوص ویژگیهای فردی و حرفه ای افراد مورد مطالعه مشخص شد که اکثر پاسخگویان مرد بوده که ۹۰ درصد کل جمعیت پاسخگویان را شامل می شود. همچنین از لحاظ سنی بیشترین فراوانی به افرادی از گروه سنی ۵۰-۴۱ سال، با فراوانی ۱۰۵ نفر (۲۹/۵ درصد) تعلق داشتند و کمترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۲۰-۳۰ سال با فراوانی ۷۵ نفر (۲۱) بودند. یافته های تحقیق در خصوص وضعیت تأهل کشاورزان مورد مطالعه حاکی از آن بود که تعداد ۵ نفر (۱/۵ درصد) از پاسخگویان مجرد و تعداد ۳۵۰ نفر (۹۸/۵ درصد) متأهل بودند. نتایج نشان داد که بیشترین فراوانی تحصیلات پاسخگویان را افراد زیردپلم با فراوانی ۱۸۲ نفر (۵۱ درصد) تشکیل می دهند. همچنین کمترین فراوانی از لحاظ سطح تحصیلات مربوط به مدارک لیسانس و بالاتر با فراوانی ۳ نفر (۱ درصد) بود. در خصوص نوع رشته تحصیلی افراد با مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر مشخص گردید که ۳ نفر این افراد دارای مدرک تحصیلی کشاورزی بودند و ۱۹۱ نفر نیز مدارک تحصیلی غیر کشاورزی داشتند. مطالعه تعداد اعضای خانوار عشایر مورد مطالعه نیز بیانگر این مطلب بود که بیشترین فراوانی به خانوار بین ۳-۵ نفر تعلق داشت و کمترین آنها نیز خانوارهای دو نفره بودند. یافته های تحقیق حاکی از آن بود که افراد با سابقه کشاورزی متعلق به طبقه ۱۵-۶ سال بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند بطوری که این افراد ۴۰ درصد (۱۴۳ نفر) از کل جامعه مورد مطالعه را شامل شد. همچنین مشخص شد که افراد با سابقه دامداری متعلق به طبقه ۱۶-۳۰ سال بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند بطوری که این افراد ۳۶/۵ درصد (۱۳۰ نفر) از کل جامعه مورد مطالعه را شامل شدند. در ادامه نتایج تحقیق در خصوص فاصله محل زندگی پاسخگویان تا مرکز

زمینه تغذیه دام مشخص شد که گویه‌های خوراک‌های مورد نیاز دام، آشنایی با روش‌های برآورد نیاز غذایی دام و اصول تغذیه دام و احتیاجات تغذیه‌ای دام از اولویت بالایی نسبت به سایر موارد برخوردار بوده‌اند که نشان از تأکید پاسخگویان در این زمینه‌های آموزشی جهت یادگیری می‌باشد (جدول ۲).

علاوه بر این مشخص گردید که در خصوص تعداد دام سنگین بیشترین فراوانی به افراد طبقه ۱-۳ رأس دام با فراوانی ۳۰۵ نفر (۸۶ درصد) بوده و کمترین فراوانی ۳ نفر (۱ درصد) به افرادی که اعلام کرده بودند بالای ۱۰ رأس دام سنگین دارند تعلق داشت. توزیع فراوانی و مشخصه‌های آماری مربوط به عوامل مربوط به نیازهای آموزشی دامداران در

جدول ۲: اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به نیازهای آموزشی دامداران در زمینه تغذیه دام

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۲۱۳	۰/۹۲۸	۴/۳۶۶	خوراک‌های مورد نیاز دام
۲	۰/۲۳۵	۰/۹۵۹	۴/۰۸۷	آشنایی با روش‌های برآورد نیاز غذایی دام
۳	۰/۲۷۴	۱/۰۵۴	۳/۸۵۳	اصول تغذیه دام و احتیاجات تغذیه‌ای دام
۴	۰/۲۷۸	۱/۰۲	۳/۶۶۸	مواد مغذی مورد نیاز دام
۵	۰/۲۸۹	۱/۱۵۳	۳/۹۹۶	روش‌های تولید و فرآوری خوراک دام
۶	۰/۳۰۳	۱/۰۷۳	۳/۵۴	شناخت دستگاه گوارش دام
۷	۰/۳۱	۱/۲۴۶	۴/۰۱۵	افزودنیهای مورد نیاز دام
۸	۰/۳۱۵	۱/۲۵۸	۳/۹۹۲	تغذیه نشخوارکنندگان در مناطق گرمسیری
۹	۰/۳۳۷	۱/۱۹۹	۳/۵۵۸	ویتامینها و مواد معدنی در تغذیه دام
۱۰	۰/۳۸۵	۱/۳۰۴	۳/۳۸۵	آشنایی با استانداردهای غذایی مورد نیاز دام
۱۱	۰/۳۹۴	۱/۳۹۵	۳/۵۴۳	عوامل موثر بر گوارش
۱۲	۰/۳۹۴	۱/۲۹۴	۳/۲۸۷	کار با تجهیزات پرکاربرد
۱۳	۰/۴۱	۱/۲۷۵	۳/۱۰۶	آشنایی با بیماریهای شایع گوارشی دام
۱۴	۰/۴۲	۱/۴۵	۳/۴۸	آشنایی با روش‌های تولید و فرآوری خوراک دام
۱۵	۰/۴۲۱	۱/۲۸۱	۳/۰۴۵	تغذیه نشخوارکنندگان
۱۶	۰/۴۳	۱/۳	۳/۰۵	تغذیه دام در دوران بارداری
۱۷	۰/۴۳۶	۱/۲۹۴	۲/۹۷	گوارش و سوخت و ساز دام
۱۸	۰/۴۴	۱/۴۹	۳/۳۶	فیزیولوژی گوارش در دام
۱۹	۰/۴۹	۱/۲۷	۲/۶	جیره نویسی در واحدهای پرورش دام

دامپروری استان و شهرستان محل زندگی و واحدهای نمونه دامپروری کشور را نسبت به سایر اماکن ترجیح می‌دهند.

مطابق با جدول ۳، بررسی در خصوص اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به مکان‌های آموزشی مورد نظر افراد مورد مطالعه نشان از آن داشت که بیشتر افراد یادگیری در واحدهای نمونه

جدول ۳: اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به مکان‌های آموزشی برای برگزاری دوره‌های آموزشی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۲۳۵	۱/۱۰۱	۴/۶۷۹	واحدهای نمونه دامپروری استان و شهرستان محل زندگی
۲	۰/۲۳۶	۱/۱۳	۴/۷۸۱	واحدهای نمونه دامپروری کشور
۳	۰/۳۰۳	۱/۱۶۴	۳/۸۴۹	مراکز تحقیقاتی دامپروری
۴	۰/۴۸۴	۱/۶۴۴	۳/۴	دانشگاه‌های دامپروری کشور
۵	۰/۴۰۹	۱/۲۸۴	۳/۱۳۶	مراکز آموزشی عالی دامپروری کشور
۶	۰/۵۱۷	۱/۵۲۷	۲/۹۵۵	مراکز آموزشی دامپروری استان‌های پیشرو

اساتید غیربومی در رتبه‌های پائین قرار گرفتند. اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به صلاحیت‌های مورد نیاز آموزشگران از دید پاسخگویان مورد مطالعه در این تحقیق حاکی از آن بود که گویه‌های تجربه کاری، توانایی جلب رضایت مخاطبان و تسریع انتقال یافته‌ها به بهره‌برداران در رتبه‌های بالا قرار گرفتند (جدول ۴).

اطلاعات مربوط به توزیع فراوانی و مشخصه‌های آماری روش‌های آموزشی مناسب برای دستیابی به اطلاعات مشخص کرد که گویه‌های همسایگان و سایر اهالی و تشکیل جلسات کارشناسی و تبادل اطلاعات با سایر دامداران از اولویت بالایی نسبت به سایر موارد برخوردار بوده‌اند و گویه‌های شرکت در سمینارها یا کنفرانس‌ها و کارگاه‌های آموزشی با استفاده از

جدول ۴: اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به روش‌های آموزشی مناسب برای دستیابی به اطلاعات

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۱۸۹	۰/۶۷۹	۳/۵۹۶	همسایگان و سایر اهالی
۲	۰/۲۳۵	۰/۸۷	۳/۶۹۸	تشکیل جلسات کارشناسی و تبادل اطلاعات با سایر دامداران
۳	۰/۲۳۶	۰/۸۷	۳/۶۷۹	مشورت انفرادی با متخصصان
۴	۰/۲۶۷	۰/۹۳۴	۳/۵۰۲	حضور کارشناس اداره عشایر در واحد تولیدی
۵	۰/۳۰۱	۱/۰۵۹	۳/۵۲۱	تماس با کارشناس اداره عشایر در اداره
۶	۰/۳۱۱	۰/۹۵۸	۳/۰۵۷	استفاده از مجلات و نشریات آموزشی
۷	۰/۳۶	۰/۸۵۲	۲/۳۶۶	برنامه‌های تلویزیونی
۸	۰/۳۶۳	۰/۹۹۶	۲/۷۴۷	برنامه‌های رادیویی
۹	۰/۳۷۳	۱/۱	۲/۹۴۷	تماس با رهبران محلی
۱۰	۰/۳۹۳	۱/۰۳۹	۲/۶۴۲	کارگاه‌های آموزشی با استفاده از اساتید غیربومی
۱۱	۰/۴۶۶	۱/۰۴	۲/۲۳۴	شرکت در سمینارها یا کنفرانس‌ها

به منظور بررسی رابطه بین متغیر وابسته تحقیق (نیازهای آموزشی عشایر در خصوص الگوی مناسب تغذیه دام) و متغیرهای مستقل از آماره‌هایی نظیر ضریب همبستگی اسپیرمن، پیرسون و آزمون‌های مقایسه میانگین نظیر: من وایت نی و کروسکال والیس استفاده گردید. نتایج آزمون‌های مربوط به قسمت تحلیلی به شرح زیر است:

نتیجه بررسی نشان می‌دهد که بین متغیرهای فاصله محل زندگی تا مرکز شهر ($p = 0/006$,

به منظور بررسی رابطه بین متغیر وابسته تحقیق (نیازهای آموزشی عشایر در خصوص الگوی مناسب تغذیه دام) و متغیرهای مستقل از آماره‌هایی نظیر ضریب همبستگی اسپیرمن، پیرسون و آزمون‌های مقایسه میانگین نظیر: من وایت نی و کروسکال والیس استفاده گردید. نتایج آزمون‌های مربوط به قسمت تحلیلی به شرح زیر است:

نتیجه بررسی نشان می‌دهد که بین متغیرهای فاصله محل زندگی تا مرکز شهر ($p = 0/006$,

جدول ۵: تعیین رابطه ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای افراد مورد مطالعه با نیازهای آموزشی

سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی		مقیاس	متغیر دوم	مقیاس	متغیر اول
	ضریب	نوع				
0/579	-0/35	پیرسون	فاصله‌ای	نیازهای آموزشی	نسبی	سن
0/060	0/117	پیرسون			فاصله‌ای	تعداد اعضای خانوار
0/22	0/190	پیرسون			فاصله‌ای	سابقه فعالیت در زمینه کشاورزی
0/060	0/117	پیرسون			فاصله‌ای	سابقه فعالیت در زمینه دامداری
0/006	-0/169**	پیرسون			فاصله‌ای	فاصله محل زندگی تا مرکز شهرستان
0/016	0/149*	پیرسون			فاصله‌ای	تعداد دفعات مراجعه به مرکز خدمات کشاورزی و عشایری
0/003	0/183**	پیرسون			فاصله‌ای	تعداد دفعات شرکت در دوره‌های آموزشی مختلف

مطابق با جدول ۶ یافته‌های پژوهش در زمینه تعیین رابطه بین ویژگی‌های اقتصادی با متغیر نیازهای آموزشی عشایر در زمینه تغذیه دام نشان می‌دهد که بین تعداد دام سنگین ($p = 0/04$, $r = 0/127$) و تعداد دام سبک عشایر ($p = 0/01$,

مطابق با جدول ۶ یافته‌های پژوهش در زمینه تعیین رابطه بین ویژگی‌های اقتصادی با متغیر نیازهای آموزشی عشایر در زمینه تغذیه دام نشان می‌دهد که بین تعداد دام سنگین ($p = 0/04$, $r = 0/127$) و تعداد دام سبک عشایر ($p = 0/01$,

جدول ۶: تعیین رابطه ویژگی‌های اقتصادی افراد مورد مطالعه با نیازهای آموزشی

سطح معنی	ضریب همبستگی	مقیاس	متغیر دوم	مقیاس	متغیر اول
----------	--------------	-------	-----------	-------	-----------

داری	ضریب	نوع				
۰/۲۲	۰/۱۴۲	پیرسون	فاصله‌ای	نیازهای آموزشی	فاصله‌ای	میزان اراضی کشاورزی
۰/۲۳	۰/۲۲۶	پیرسون			فاصله‌ای	میزان سطح زیر کشت
۰/۰۴۰	۰/۱۲۷*	پیرسون			فاصله‌ای	تعداد دام سنگین
۰/۰۱۰	۰/۱۶۰**	پیرسون			فاصله‌ای	تعداد دام سبک

وضعیت تأهل آنها ارتباط ندارد. همانگونه که در جدول فوق هم مشاهده می‌گردد بین احساس نیاز آموزشی عشایر زن و یا مرد و همچنین مجرد یا متأهل هیچ ارتباط معنی داری وجود ندارد.

یافته‌های جدول ۷ با استفاده از آزمون من ویتنی نیز حاکی از آن است که بین نیازهای آموزشی عشایر در خصوص تغذیه دام با هیچ یک از متغیرهای کیفی فردی از قبیل جنسیت و

جدول ۷: نتایج آزمون مقایسه میانگین ویژگی‌های فردی افراد مورد مطالعه با نیازهای آموزشی در سطح دوگانه متغیرهای مستقل

متغیر	گروهها	میانگین	آماره U	سطح معنی داری
جنسیت	زن	۱۴۲/۱۸	۵۹۶۱	۰/۲۶۱
	مرد	۱۲۹/۹۵		
وضعیت تاهل	مجرد	۱۲۸/۷۰	۳۶۸۶	۰/۷۳۰
	متاهل	۱۳۳/۶۱		

آموزشی در خصوص تغذیه دام در سطح ۹۹ درصد اطمینان رابطه مثبت و معنی‌داری مشاهده گردید. بعبارت دیگر می‌توان گفت کسانی که از سطح سواد بالاتری برخوردار باشند دارای نیازهای آموزشی بیشتر و متنوع‌تری نیز می‌باشند.

انجام آزمون مقایسه میانگین متغیرهای در سطح چندگانه با استفاده از آزمون کروسکال والیس (مطابق با جدول ۸) نشان داد که بین سطوح مختلف تحصیلات (بی‌سواد، زیر دیپلم، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس و بالاتر) و نیازهای آموزشی افراد مورد مطالعه پیرامون نیازهای

جدول ۸: نتایج آزمون مقایسه میانگین ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و ارتباطی افراد مورد مطالعه با نیازهای آموزشی در سطح چندگانه متغیرهای مستقل

متغیر	گروه ها	میانگین	آماره خی دو	سطح معنی داری
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۹۷/۲۹	۴۷/۳۶۶	۰/۰۰۰
	زیر دیپلم	۱۱۲/۵۴		
	دیپلم	۱۳۱/۴۳		
	فوق دیپلم	۱۹۷/۷۴		
	لیسانس و بالاتر	۱۷۰/۶۴		

روش استفاده از دامدار جهت آموزش آنان و رساندن اطلاعات مورد نیاز استفاده کرد.

- بهتر است نیازهای آموزشی بر اساس حیطة دانش و مهارت عشایر و همچنین کاربرد عملی آن سنجیده شود. بنابراین پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های نیازسنجی آموزشی به جای رویکرد تشخیصی از رویکرد اختلافی یعنی سنجش اختلاف سطح دانش و مهارت موجود با وضعیت مطلوب استفاده گردد.

- با توجه به رابطه منفی و معنی دار فاصله محل سکونت تا مراکز خدمات کشاورزی و عشایری با نیازهای آموزشی افراد مورد مطالعه پیشنهاد می‌گردد از روش‌های آموزشی عملی و انفرادی از قبیل حضور کارشناس در محل برای ارائه آموزش استفاده شود.

- بهتر است که سعی شود از عشایر دامدار که در کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی شرکت می‌کنند، خواسته شود که اطلاعات علمی کسب شده در دوره‌ها را به سایر عشایر نیز آموزش دهند.

- پیشنهاد می‌گردد که مسئولان برنامه‌های آموزشی - ترویجی به زمان و روش‌های مناسب آموزشی از دید افراد مورد مطالعه اهمیت داده و برنامه‌های خود را بر این اساس پی‌ریزی نمایند.

- در دوره‌های آموزشی از روش‌های آموزشی که مشارکت فعال فراگیران را در بر دارد، استفاده شود و در طرح‌ریزی و اجرای برنامه‌های آتی از مشارکت و نظرخواهی همه بهره‌برداران استفاده بهینه شود.

- پیشنهاد می‌گردد برگزاری دوره‌های آموزشی با توجه به خصوصیات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی هر منطقه و شناسایی دقیق این ویژگی‌ها صورت گیرد.

بحث و نتیجه گیری

رسالت برنامه‌های توسعه در جوامع روستایی و بخش کشاورزی از طریق ارتقاء سطح آگاهی و دانش کشاورزان و در نتیجه افزایش مهارت و توانایی آنها در استفاده‌ی بهینه از منابع موجود، افزایش نیل به توسعه‌ی پایدار و بهبود زندگی روستاییان و عشایر تجلی پیدا می‌کند. به عبارت دیگر نظام آموزش رسمی و غیررسمی در بخش کشاورزی بر روی منابع انسانی در جهت زمینه‌سازی پذیرش نوآوری‌ها و یافته‌های جدید و در نهایت دستیابی به اهداف توسعه‌ی روستایی و کشاورزی فعالیت می‌کند. توجه به بخش دامپروری به عنوان یکی از زیربخش‌های کشاورزی علاوه بر نقش کلیدی که در امنیت غذایی جامعه بر عهده دارد، سهم مهمی در اشتغال و کسب درآمد جمعیت فعال بخش کشاورزی از جمله روستائیان و عشایر را دارد. از این رو توجه به این بخش و ارتقاء دانش و مهارت بهره‌برداران این بخش می‌تواند در تولید و بهره‌برداری و رفع حداکثری نیاز جامعه به برخی از مواد غذایی مؤثر باشد. این تحقیق به بررسی و شناسایی نیازهای آموزشی عشایر منطقه سیستان در خصوص تغذیه دام با توجه به اشتغال اصلی آن‌ها به دامداری و مخاطرات دامی منطقه پرداخته است. که با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیق پیشنهادهایی به شرح زیر قابل ارائه می‌باشد:

- با توجه به اینکه اغلب افراد مورد مطالعه منابع اطلاعاتی و آموزشی خود را آشنایان و همسایگان عنوان کرده‌اند بهتر است از روش‌های آموزشی غیرمستقیم با کمک عشایر و کشاورزان پیشرو یا

منابع

- اسدی کرم، ع. (۱۳۸۲). صلاحیت های مورد نیاز مروجین امور دام. مجله علوم کشاورزی ایران، شماره ۳۴، ص ۳۳۳-۳۴۳.
- اسماعیلی متین، م و عزیزی، ق. (۱۳۹۳). بررسی و شناسایی نیازهای آموزشی ترویجی عشایر استان کرمانشاه. همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران.
- ایروانی، ت. (۱۳۸۳). بررسی نیازهای آموزشی - ترویجی عشایر کوچنده کرد و نیمه کوچنده ترکمن و مقایسه آنها در مراتع حوزه آجی سو، شرق گلستان. مرکز اطلاعات علمی، دوره یک، شماره ۱، ص ۹۰-۹۹.
- حاجی میر رحیمی، س. د. (۱۳۸۲). بررسی نیازهای آموزشی شاغلان گاوداری های نیمه صنعتی استان قم. پژوهش و سازندگی. ۶۱: ۳۹-۵۰.
- حبیبیان، س. ح، مهربانی، ع. ا. و شوکت فدایی، م. (۱۳۸۳). بررسی و مقایسه میزان وابستگی تغذیه ای دام به منابع مرتعی بین عشایر اسکان یافته خود جوش و هدایت شده در دشت بکان استان فارس. همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران.
- صالحی ده پادگانی، ه، برادر، ر و رضایی شریف آبادی، س. (۱۳۸۸). بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان عشایر کوچنده ایل قشقایی استان فارس، طایفه عمله، تیره صفی خانی: ارائه الگویی جهت تأمین خدمات کتابخانه ای. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، دوره ۲۰، شماره ۴.
- قاسمی، ن، مغانی، ص، اسدی، ج و حاجی میررحیمی، د. (۱۳۹۰). بررسی نیازهای آموزشی عشایر بهره بردار پایاب سد ارسباران در زمینه پرورش گاو. سومین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی.
- محمدی، م، سپیدنامه، ز و عباداله عموقین، ج. (۱۳۹۵). بررسی نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ نشین شهرستان کهگیلویه. ماهنامه تعامل انسان و اطلاعات، ۲ (۴): ۷۷-۸۵.
- منفرد، ن؛ فاطمی، م؛ رضایی مقدم، ک؛ مقدس فریمانی، ش؛ بیات، پ و امیرامینی خلف لو، م. (۱۳۹۸). نیازسنجی آموزشی دوره های مهارت آموزی کشاورزی ارگانیک برای بهره برداران استان بوشهر. فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، شماره ۵۱.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. (۱۳۹۲). نیازسنجی آموزش روستایی/عشایری. ص ۲۷-۱.
- Atuti, R. M. (۱۹۹۹). *camel library service to nomadic pastoralists: the Kenyan scenario*, retrived from. Sagepub.com.
- Weldy, G. T. (۲۰۰۹). *Learning organization and transfer: Strategies for improving performance*, ۱۶(۱), pp. ۵۸-۶۸.

Needs assessment of training courses for nomads in Sistan region regarding the appropriate pattern of animal nutrition

Gholam Abbas Mollashahi. Alireza Arbab

PhD student Agricultural Education University of Agricultural Sciences and Natural Resources of Khuzestan

Master of Livestock Nutrition and Expert of Nomadic Administration of Zabol city

Abstract

This research was an applied research and in terms of data collection method, it was a descriptive-correlational research that was done using a survey technique. The statistical population of the study consisted of ۴۸۰۵ agricultural producers in five counties of Sistan region. Using the Cochran formula, a sample of ۳۵۵ individuals was selected and used by stratified sampling method. The research instrument was a researcher-made questionnaire whose validity was confirmed by the committee. The reliability of the questionnaire was evaluated using a preliminary test and completing ۳۰ questionnaires in the statistical population and the Cronbach's alpha coefficient was calculated at the desired level. Findings of the research on the most important educational needs of the respondents showed that familiarity with animal feed requirements, familiarity with methods of estimating animal nutritional needs and principles of animal nutrition and nutritional needs of livestock have a high priority over other items. The results of the correlation analysis indicated that there was a significant relationship between the distance to the city center, the number of livestock and the number of attending educational courses at the ۹۹% confidence level and the number of referrals to the centers. The agricultural and nomadic services and the number of heavy traps in the ۹۵% confidence level have a positive and significant relationship with tribal education needs. The findings of this study showed that there was a significant relationship between the different levels of education of the nomads and their educational needs regarding livestock feeding.

Keywords: Sistan, Educational Needs, Nomads, Livestock, Livestock Feeding